Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2013, sp. zn. Cpjn 200/2011, ECLI:CZ:NS:2013:CPJN.200.2011.1

Číslo: 79/2013

Právní věta:

I. „Obchodní věcí“ ve smyslu ustanovení § 89a o. s. ř. se rozumí i věc, ve které je předmětem sporu plnění ze závazkového vztahu, který se řídí obchodním zákoníkem (jen) proto, že smluvní strany závazkového vztahu uzavřely dohodu podle ustanovení § 262 odst. 1 obch. zák. nebo proto, že tak bez ohledu na povahu účastníků závazkového vztahu určuje ustanovení § 261 odst. 3 obch. zák.

II. V soukromoprávním sporu ze spotřebitelské smlouvy mezi dodavatelem a spotřebitelem, ve kterém posuzuje platnost sjednané prorogační doložky, nesmí soud aplikovat směrnici Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, přímo; kdyby tak učinil, šlo by o horizontální přímý účinek směrnice 93/13, zakázaný judikaturou Soudního dvora Evropské unie.

III. Podle ustanovení § 55 odst. 2 obč. zák. se pokládá za neplatné (s výjimkou uvedenou v § 56 odst. 2 obč. zák.) každé smluvní ujednání spotřebitelské smlouvy, které v rozporu s požadavkem dobré víry znamená k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran (§ 56 odst. 1 obč. zák.), zejména pak ujednání vypočtené příkladmo v ustanovení § 56 odst. 3 obč. zák., a to bez zřetele k tomu, zda jde o ujednání sjednané individuálně.

IV. Prorogační doložka ve spotřebitelské smlouvě, která nebyla sjednána individuálně a která zakládá místní příslušnost soudu, jenž se nachází daleko od bydliště spotřebitele (§ 52 odst. 3 obč. zák.), jak z hlediska územního, tak i dopravních možností, odporuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., jestliže v rozporu s požadavkem dobré víry způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.

V. Soud, který při zkoumání podmínek řízení dospěje k závěru, že prorogační doložka sjednaná ve spotřebitelské smlouvě, která má založit jeho místní příslušnost, odporuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., o tom vyrozumí účastníky řízení a vyzve je, aby se v určené lhůtě k této otázce vyjádřili. Závěr, že ujednání o prorogační doložce je absolutně neplatné (§ 55 odst. 2 obč. zák.) a že je namístě postupovat dle § 105 o. s. ř., přijme soud až poté, co ani ve lhůtě určené účastníkům řízení k vyjádření nevyjdou najevo (např. proto, že účastníci se k výzvě soudu nevyjádřili nebo proto, že spotřebitel v určené lhůtě popřel, že by prorogační doložka byla sjednána k jeho újmě) jiné skutečnosti, jež by dokládaly, že příslušné ujednání (ač se tak podle spotřebitelské smlouvy jeví), neznamená (v rozporu s požadavkem dobré víry) výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech stran k újmě spotřebitele.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 09.10.2013

Spisová značka: Cpjn 200/2011

Číslo rozhodnutí: 79

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Ochrana spotřebitelů, Příslušnost soudu místní, Smlouva spotřebitelská

Předpisy: 6
7 a 8 § 3 předpisu č. 216/1994Sb.
čl. 3
směrnice 13/93/
§ 40a obč. zák.
§ 5 o. s. ř.
§ 53 obč. zák.
§ 55 odst. 2 obč. zák.
§ 55 odst. 2 obč. zák. ve znění do 31.07.2010
§ 56 obč. zák.
§ 89a o. s. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

S t a n o v i s k o

občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2013 k výkladu ustanovení § 89a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů, o prorogačních doložkách sjednaných ve spotřebitelských smlouvách, zejména ve smlouvách o spotřebitelských úvěrech.

Nejvyšší soud, který je povolán sledovat a vyhodnocovat pravomocná rozhodnutí soudů (§ 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů /zákon o soudech a soudcích/, ve znění pozdějších předpisů), zjistil z pravomocných rozhodnutí soudů prvního stupně a odvolacích soudů, že soudy postupují rozdílně při výkladu ustanovení § 89a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále též jen „o. s. ř.“) v případě prorogačních doložek sjednaných ve spotřebitelských smlouvách.

Soudy se neshodují v názoru na platnost prorogační doložky sjednané ve spotřebitelské smlouvě, která zakládá místní příslušnost jiného soudu než obecného soudu spotřebitele (ve sporu typově žalovaného), zpravidla obecného soudu poskytovatele služby (věřitele a typově žalobce), ani na metodologickém postupu při aplikaci ustanovení části první hlavy páté zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále též jen „obč. zák.“), o spotřebitelských smlouvách (§ 51a až § 71 obč. zák.).

Po vyhodnocení předložených pravomocných rozhodnutí, a na jejich základě, zaujalo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu na návrh předsedy občanskoprávního a obchodního kolegia v zájmu zajištění jednotného rozhodování soudů v těchto věcech, následující stanovisko:

> **I. „Obchodní věcí“ ve smyslu ustanovení § 89a o. s. ř. se rozumí i věc, ve které je předmětem sporu plnění ze závazkového vztahu, který se řídí obchodním zákoníkem (jen) proto, že smluvní strany závazkového vztahu uzavřely dohodu podle ustanovení § 262 odst. 1 obch. zák. nebo proto, že tak bez ohledu na povahu účastníků závazkového vztahu určuje ustanovení § 261 odst. 3 obch. zák.**

II. V soukromoprávním sporu ze spotřebitelské smlouvy mezi dodavatelem a spotřebitelem, ve kterém posuzuje platnost sjednané prorogační doložky, nesmí soud aplikovat směrnici Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, přímo; kdyby tak učinil, šlo by o horizontální přímý účinek směrnice 93/13, zakázaný judikaturou Soudního dvora Evropské unie.

III. Podle ustanovení § 55 odst. 2 obč. zák. se pokládá za neplatné (s výjimkou uvedenou v § 56 odst. 2 obč. zák.) každé smluvní ujednání spotřebitelské smlouvy, které v rozporu s požadavkem dobré víry znamená k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran (§ 56 odst. 1 obč. zák.), zejména pak ujednání vypočtené příkladmo v ustanovení § 56 odst. 3 obč. zák., a to bez zřetele k tomu, zda jde o ujednání sjednané individuálně.

IV. Prorogační doložka ve spotřebitelské smlouvě, která nebyla sjednána individuálně a která zakládá místní příslušnost soudu, jenž se nachází daleko od bydliště spotřebitele (§ 52 odst. 3 obč. zák.), jak z hlediska územního, tak i dopravních možností, odporuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., jestliže v rozporu s požadavkem dobré víry způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.

V. Soud, který při zkoumání podmínek řízení dospěje k závěru, že prorogační doložka sjednaná ve spotřebitelské smlouvě, která má založit jeho místní příslušnost, odporuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., o tom vyrozumí účastníky řízení a vyzve je, aby se v určené lhůtě k této otázce vyjádřili. Závěr, že ujednání o prorogační doložce je absolutně neplatné (§ 55 odst. 2 obč. zák.) a že je namístě postupovat dle § 105 o. s. ř., přijme soud až poté, co ani ve lhůtě určené účastníkům řízení k vyjádření nevyjdou najevo (např. proto, že účastníci se k výzvě soudu nevyjádřili nebo proto, že spotřebitel v určené lhůtě popřel, že by prorogační doložka byla sjednána k jeho újmě) jiné skutečnosti, jež by dokládaly, že příslušné ujednání (ač se tak podle spotřebitelské smlouvy jeví), neznamená (v rozporu s požadavkem dobré víry) výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech stran k újmě spotřebitele.

O d ů v o d n ě n í:

1) Podle ustanovení § 89a o. s. ř. účastníci řízení v obchodní věci se mohou písemně dohodnout na místní příslušnosti jiného soudu prvního stupně, ledaže zákon stanoví příslušnost výlučnou.

Dle ustanovení § 52 obč. zák., spotřebitelskými smlouvami jsou smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel (odstavec 1). Dodavatelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti (odstavec 2). Spotřebitelem je fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání (odstavec 3).

Ustanovení § 55 obč. zák. určuje, že smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nemohou odchýlit od zákona v neprospěch spotřebitele. Spotřebitel se zejména nemůže vzdát práv, které mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení (odstavec 1). Ujednání ve spotřebitelských smlouvách podle § 56 jsou neplatná (odstavec 2). V pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější (odstavec 3).

Podle ustanovení § 56 obč. zák. spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a

povinnostech stran (odstavec 1). Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na smluvní ujednání, která vymezují předmět plnění smlouvy nebo cenu plnění (odstavec 2). Nepřípustná jsou zejména smluvní ujednání, která

a) vylučují nebo omezují odpovědnost dodavatele za jednání či opomenutí, kterým byla spotřebiteli způsobena smrt či újma na zdraví,

b) vylučují nebo omezují práva spotřebitele při uplatnění odpovědnosti za vady či odpovědnosti za škodu,

c) stanoví, že smlouva je pro spotřebitele závazná, zatímco plnění dodavatele je vázáno na splnění podmínky, jejíž uskutečnění je závislé výlučně na vůli dodavatele,

d) dovolují dodavateli, aby spotřebiteli nevydal jím poskytnuté plnění i v případě, že spotřebitel neuzavře smlouvu s dodavatelem či od ní odstoupí,

e) opravňují dodavatele odstoupit od smlouvy bez smluvního či zákonného důvodu a spotřebitele nikoli,

f) opravňují dodavatele, aby bez důvodů hodných zvláštního zřetele vypověděl smlouvu na dobu neurčitou bez přiměřené výpovědní doby,

g) zavazují spotřebitele k plnění podmínek, s nimiž se neměl možnost seznámit před uzavřením smlouvy,

h) dovolují dodavateli jednostranně změnit smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě,

i) stanoví, že cena zboží či služeb bude určena v době jejich splnění, nebo dodavatele opravňují k zvýšení ceny zboží či služeb, aniž by spotřebitel byl oprávněn od smlouvy odstoupit, je-li cena sjednaná v době uzavření smlouvy při splnění podstatně překročena,

j) přikazují spotřebiteli, aby splnil všechny závazky i v případě, že dodavatel nesplnil závazky, které mu vznikly,

k) dovolují dodavateli převést práva a povinnosti ze smlouvy bez souhlasu spotřebitele, dojde-li převodem ke zhoršení dobytnosti nebo zajištění pohledávky spotřebitele (odstavec 3).

Podle ustanovení § 3 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů (dále jen „zákon o rozhodčím řízení“), tvoří-li však rozhodčí doložka součást podmínek, jimiž se řídí smlouva hlavní, k níž se rozhodčí doložka vztahuje, je rozhodčí doložka platně ujednána i tehdy, jestliže písemný návrh hlavní smlouvy s rozhodčí doložkou byl druhou stranou přijat způsobem, z něhož je patrný její souhlas s obsahem rozhodčí smlouvy (odstavec 2). Sjednává-li se rozhodčí smlouva pro řešení sporů ze spotřebitelských smluv, musí být sjednána samostatně a nikoliv jako součást podmínek, jimiž se řídí smlouva hlavní; jinak je neplatná (odstavec 3).

Citovaná ustanovení občanského zákoníku (v aktuálním znění) jsou v části týkající se zneužívajících klauzulí ve spotřebitelských smlouvách především transpozicí Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (dále též jen „směrnice 93/13“), jejíž česká verze byla uveřejněna ve Zvláštním vydání úředního věstníku EU (Kapitola 15, Svazek 02, str. 288-293) dne 20. 8. 2004. Totéž platí pro citovaná ustanovení zákona o rozhodčím řízení (v aktuálním znění). Již na tomto místě je však nutno zdůraznit, že text ustanovení § 3 odst. 3 zákona o rozhodčím řízení se v tomto zákoně nachází až s účinností od 1. 4. 2012, v důsledku novely

provedené zákonem č. 19/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Podle článku 3 směrnice 93/13, platí, že:

> 1. Smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, je považována za nepřiměřenou, jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.
>
> 2. Podmínka je vždy považována za nesjednanou individuálně, jestliže byla sepsána předem, a spotřebitel proto nemohl mít žádný vliv na obsah podmínky, zejména v souvislosti s předem sepsanou běžnou smlouvou.
>
> Skutečnost, že některé aspekty podmínky nebo jedna konkrétní podmínka byly individuálně sjednány, nevylučuje použití tohoto článku pro zbytek smlouvy, jestliže celkové posouzení smlouvy ukazuje, že jde o předem sepsanou běžnou smlouvu.
>
> Jestliže některý prodávající nebo poskytovatel tvrdí, že určitá běžná podmínka byla individuálně sjednána, je povinen o tom předložit důkaz.
>
> 3. Příloha obsahuje informativní a nevyčerpávající seznam podmínek, které mohou být pokládány za nepřiměřené.

Příloha směrnice 93/13 pak pod bodem 1. definuje podmínky uvedené v článku 3 odst. 3 jako podmínky, jejichž cílem nebo následkem je:

> a) zbavení se nebo omezení zákonné odpovědnosti prodávajícího nebo poskytovatele v případě smrti spotřebitele nebo újmy na jeho zdraví způsobených jednáním nebo opomenutím prodávajícího nebo poskytovatele;
>
> b) nepřiměřené zbavení spotřebitele zákonných práv vůči prodávajícímu nebo poskytovateli nebo jiné straně nebo omezení těchto práv v případě celkového nebo částečného neplnění nebo nedostatečného plnění některého ze smluvních závazků ze strany prodávajícího nebo poskytovatele, včetně možnosti vyrovnání dluhu vůči prodávajícímu nebo poskytovateli případným nárokem, který proti němu spotřebitel může mít;
>
> c) závaznost dohody pro spotřebitele, zatímco prodávající nebo poskytovatel váže plnění služeb na podmínku, jejíž uskutečnění závisí pouze na jeho vlastní vůli;
>
> d) možnost, aby si prodávající nebo poskytovatel ponechal částky zaplacené spotřebitelem, jestliže se spotřebitel rozhodne neuzavřít smlouvu, aniž je spotřebiteli umožněno, aby od prodávajícího nebo poskytovatele obdržel odškodnění v přiměřené výši, jestliže je prodávající nebo poskytovatel stranou, která zrušuje smlouvu;
>
> e) požadavek na spotřebiteli, který neplní svůj závazek, aby platil nepřiměřeně vysoké odškodné;
>
> f) povolení prodávajícímu nebo poskytovateli zrušit smlouvu na základě libovolného uvážení, jestliže stejné právo není vyhrazeno spotřebiteli, nebo možnost, aby si prodávající nebo poskytovatel v případě, že sám zrušuje smlouvu, ponechal částky zaplacené za služby, které ještě neposkytl;
>
> g) možnost, aby prodávající nebo poskytovatel ukončil smlouvu s platností na dobu neurčitou

bez patřičného oznámení, s výjimkou případů, kdy pro to existují závažné důvody;

h) automatické prodloužení smlouvy s platností na dobu určitou, pokud se spotřebitel nevyjádřil jinak, a když termín stanovený spotřebiteli k tomu, aby vyjádřil přání neprodlužovat smlouvu, je nepřiměřeně krátký;

i) neodvolatelný závazek spotřebitele, aby plnil podmínky, se kterými se nemohl seznámit před uzavřením smlouvy;

j) možnost, aby prodávající nebo poskytovatel jednostranně změnil podmínky smlouvy bez pádného důvodu, který je uveden ve smlouvě;

k) možnost, aby prodávající nebo poskytovatel jednostranně změnil bez pádného důvodu jakékoliv vlastnosti výrobku, který má být dodán, nebo služby, která má být poskytnuta;

l) možnost, aby cena zboží byla stanovena v okamžiku dodávky nebo aby prodávající nebo poskytovatel zvýšil cenu, aniž by v obou případech dal spotřebiteli odpovídající právo smlouvu zrušit, jestliže je konečná cena příliš vysoká v poměru k ceně dohodnuté při uzavírání smlouvy;

m) vyhrazení práva prodávajícímu určovat, zda dodané zboží nebo poskytnutá služba je v souladu se smlouvou, nebo vyhrazení výlučného práva prodávajícímu vykládat jakoukoliv podmínku smlouvy;

n) omezení povinnosti prodávajícího nebo poskytovatele dodržovat závazky, na které přistoupili jeho zástupci, nebo podmiňovat tyto závazky dodržením jiné zvláštní formality;

o) zavázání spotřebitele ke splnění všech jeho povinností, i když prodávající nebo poskytovatel své povinnosti neplní;

p) možnost, aby prodávající nebo poskytovatel bez souhlasu spotřebitele převedl svá práva a povinnosti podle smlouvy, jestliže toto převedení může sloužit ke snížení záruk spotřebiteli;

q) zbavení spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný opravný prostředek, zejména požadovat na spotřebiteli, aby předkládal spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů, nebo bránění uplatnění tohoto práva, nepřiměřené omezování důkazů, které má spotřebitel k dispozici, nebo ukládání důkazního břemene, které by podle použitelných právních předpisů mělo příslušet druhé smluvní straně, spotřebiteli.

V takto ustaveném legislativním rámci Nejvyšší soud zformuloval k problémům vzešlým z pravomocných soudních rozhodnutí následující závěry.

I. K výkladu pojmu „obchodní věc“.

2) Soudy při úvaze o možné aplikaci § 89a o. s. ř. především (správně) zkoumají, zda posuzovanou věc lze pokládat za „obchodní věc“ (v procesním smyslu slova) nejen tehdy, jde-li o spor mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti, nýbrž i v těch případech, kdy je předmětem sporu plnění ze závazkového vztahu, který se řídí zákonem č. 513/1991 Sb., obchodním zákoníkem (dále též jen „obch. zák.“):

– (jen) proto, že smluvní strany závazkového vztahu uzavřely dohodu podle ustanovení § 262 odst. 1 obch. zák.;

– proto, že tak bez ohledu na povahu účastníků závazkového vztahu určuje (v § 261 odst. 3)

obchodní zákoník.

Přitom ovšem dospívají k rozdílným názorům.

3) Např. Obvodní soud pro Prahu 5 v usnesení ze dne 19. 1. 2007, sp. zn. 10 C 13/2007, a stejně tak v usnesení ze dne 9. 2. 2007, sp. zn. 10 C 40/2007, nejprve uzavřel, že spor o plnění z leasingové smlouvy nepodléhá režimu ustanovení § 9 odst. 3 písm. r) o. s. ř., načež dovodil, že k tomu, aby bylo možné věc pokládat za „obchodní“ ve smyslu ustanovení § 89a o. s. ř., nestačí ujednání stran podle ustanovení 262 odst. 1 obch. zák., které je neplatné, neboť vede ke zhoršení postavení žalovaného; potud soud příkladmo poukázal na délku promlčecí doby a účinky odstoupení od smlouvy pro trvání dosud vzniklých závazků.

4) Obvodní soud pro Prahu 5 v usnesení ze dne 24. 2. 2011, sp. zn. 16 C 606/2009, ve sporu o plnění z leasingové smlouvy uzavřel (dovolávaje se závěrů obsažených v rozsudcích Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2886/2007, a ze dne 23. 3. 2009, sp. zn. 23 Cdo 5130/2008 /tato rozhodnutí jsou – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže a vydaná v době od 1. 1. 2001 – veřejnosti dostupná na webových stránkách Nejvyššího soudu/), že dohoda o místní příslušnosti se může týkat i případů, kdy se účastníci písemně dohodli na tom, že se vztahy mezi nimi budou řídit obchodním zákoníkem.

5) Okresní soud Praha – západ, jenž zkoumal dohodu o místní příslušnosti ve sporu o plnění ze smlouvy o úvěru, v usneseních ze dne 10. 5. 2010, sp. zn. 21 EC 387/2010, a ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 18 C 360/2010, uvedl, že k tomu, aby následně mohlo dojít k dohodě dle § 89a o. s. ř., je nutné nejprve uzavřít dohodu dle § 262 odst. 1 obch. zák.

6) Oproti tomu v usnesení ze dne 21. 6. 2010, sp. zn. 21 EC 750/2010, Okresní soud Praha – západ poznamenal, že smlouva o úvěru, se jako absolutní (typový) obchod ve smyslu § 261 odst. 3 písm. d) obch. zák., řídí obchodním zákoníkem (s výjimkami ve smyslu ustanovení 262 odst. 4 obch. zák.) a je tedy obchodní věcí. Závěr, že smlouva o úvěru je bez dalšího „obchodní“ věcí, zformuloval též Obvodní soud pro Prahu 5 v usneseních ze dne 23. 2. 2011, sp. zn. 21 C 19/2011, a ze dne 9. 3. 2011, sp. zn. 20 C 304/2010.

7) Nejvyšší soud uvádí, že pro účely odpovědi na otázku, co se rozumí „obchodní věcí“ ve smyslu ustanovení § 89a o. s. ř., se především nabízí úvaha, že dané slovní spojení by nemělo být vykládáno v jiném významu než v tom, v němž je (respektive bylo) používáno i na jiných místech občanského soudního řádu; srov. ustanovení § 9 odst. 3 (uvozovací věta), § 26 odst. 1 a § 75b odst. 1 o. s. ř., jakož i ustanovení § 237 odst. 2 písm. a) o. s. ř., ve znění účinném do 31. 12. 2012.

8) Tento přístup má však své limity dané mimo jiné tím, že občanský soudní řád definici „obchodní věci“ ve smyslu procesním neobsahuje v žádném z výše označených ustanovení ani na jiném svém místě. Jisté vodítko pro pojmenování obchodních věcí lze sice nalézt v § 9 odst. 3 o. s. ř., výčet „obchodních věcí“ v tomto ustanovení má však jen povahu výjimky z pravidla ustaveného dikcí § 9 odst. 1 o. s. ř. (je podmnožinou určité skupiny /ne všech/ „obchodních věcí“, jež se takto pro účely projednání a rozhodnutí v prvním stupni vyjímají z působnosti okresního soudu). Určující v dotčeném směru není ani to, že ustanovení § 9 odst. 3 písm. r) o. s. ř. formou „výjimky z výjimky“ pojmenovává též „obchodní věci“, které mají v prvním stupni projednávat a rozhodovat okresní soudy, ačkoli by jinak (podle uvozovací věty označeného ustanovení) náležely do působnosti krajských soudů jako soudů prvního stupně. Srov. v tomto ohledu závěry obsažené ve stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2012, sp. zn. Cpjn 200/2012, uveřejněném pod číslem 128/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále jen „R 128/2012“), z nějž se podává, že již požadavek formulovaný uvozovací větou označeného ustanovení (aby šlo o „spory mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti z dalších obchodních závazkových vztahů, včetně sporů

o náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení“) zužuje množinu „obchodních závazkových vztahů“ podle hmotného práva na ty, které akcelerují ve spor mezi „podnikateli“ (a ponechává pro tyto účely stranou obchodní závazkové vztahy podle hmotného práva vzešlé ze vztahů mezi osobami, jež „podnikateli“ nejsou). Závěry obsažené v R 128/2012 je tudíž nutno vnímat (stejně jako celou materii „obchodních věcí“ pro účely určení věcné příslušnosti soudu) v kontextu úpravy, kterou vykládá.

9) Požadavek, aby výklad spojení „obchodní věc“ odpovídal smyslu úpravy, pro kterou je užit (bez mechanického přebírání závěrů zformulovaných pro účely výkladu jiných ustanovení občanského soudního řádu, ve kterých se dané spojení též vyskytuje), potvrzuje též rozhodovací praxe Nejvyššího soudu při výkladu ustanovení § 237 odst. 2 písm. a) o. s. ř. (ve znění účinném do 31. 12. 2012). Toto ustanovení omezovalo přípustnost dovolání podle § 237 odst. 1 o. s. ř. v obchodních věcech, v nichž dovoláním dotčeným výrokem bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 50 000 Kč (do 30. 6. 2009) a posléze (od 1. 7. 2009 do 31. 12. 2012) 100 000 Kč, přičemž Nejvyšší soud měl pro tyto účely za určující kvalifikaci věci jako „obchodní“ (podle hmotného práva) v dovoláním napadeném rozhodnutí odvolacího soudu (srov. např. rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 9. 2010, sp. zn. 31 Cdo 1693/2008, uveřejněný pod číslem 34/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

10) Písemné ujednání o prorogaci (prorogační doložka) vyžadované ustanovením § 89a o. s. ř. se zpravidla (typově) spoluutváří konsensem smluvních stran v době vzniku právního vztahu, jehož možné porušení toto ujednání předjímá. I vzhledem k tomu je pak logické dovozovat, že pro účely posouzení, zda jde o písemné ujednání „účastníků řízení v obchodní věci“, je rozhodné, zda předmětem řízení zahájeného u soudu, jehož místní příslušnost je dovozována z prorogační doložky, je „obchodní věc“ ve smyslu práva hmotného („obchodní věc“ ve smyslu právního vztahu, pro jehož případné porušení strany sjednaly prorogační doložku).

11) Z řečeného plyne, že i pro účely výkladu ustanovení § 89a o. s. ř. jsou uplatnitelné závěry, jež o povaze obchodního závazkového vztahu založeného dohodou dle § 262 odst. 1 obch. zák. zformuloval Nejvyšší soud již v usnesení ze dne 15. 12. 1998, sp. zn. 33 Cdo 2272/98, uveřejněném pod číslem 1/2000 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek – dále jen „R 1/2000“ (podle kterých závazkový vztah mezi stranami, které uzavřely dohodu podle ustanovení § 262 odst. 1 obch. zák., že jejich vztah se řídí obchodním zákoníkem, je závazkovým vztahem obchodním a spor mezi těmito stranami je z procesního hlediska „obchodní věcí“).

12/ Ve vztahu k věcem vypočteným v § 261 odst. 3 obch. zák. (mezi něž ve smyslu § 261 odst. 3 písm. d/ obch. zák. náleží i závazkové vztahy ze smlouvy o úvěru), definovaným jako „obchodní věc“ bez ohledu na povahu účastníků, pak platí např. závěr zformulovaný přímo pro závazkový vztah ze smlouvy o úvěru v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2006, sp. zn. 29 Odo 1441/2005 („Závazkový vztah založený smlouvou o úvěru je dle § 261 odst. 3 písm. d/ obch. zák. závazkovým vztahem obchodním a z procesního hlediska jde o obchodní věc.“), jež se potud opírá o R 1/2000 i o rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2003, sp. zn. 29 Odo 813/2001, uveřejněný pod číslem 16/2005 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

13) Na tomto základě lze uzavřít, že „obchodní věcí“ ve smyslu ustanovení § 89a o. s. ř. se rozumí i věc, ve které je předmětem sporu plnění ze závazkového vztahu, který se řídí obchodním zákoníkem (jen) proto, že smluvní strany závazkového vztahu uzavřely dohodu podle ustanovení § 262 odst. 1 obch. zák. nebo proto, že tak bez ohledu na povahu účastníků závazkového vztahu určuje ustanovení § 261 odst. 3 obch. zák.

14) Řečené platí bez zřetele k tomu, že s účinností od 1. 1. 2014 (po novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní

řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony) je zkoumaná otázka upravena jinak (podle § 89a o. s. ř. ve znění účinném od 1. 1. 2014 mohou prorogační doložku sjednat pouze účastníci řízení „ve věcech týkajících se vztahů mezi podnikateli vyplývajících z podnikatelské činnosti“).

II. K prorogační doložce u spotřebitelských smluv.

15) Obecné soudy při posuzování prorogačních doložek v „obchodních věcech“ správně rozlišují, zda je vůbec namístě zabývat se možnou ochranou poskytovanou účastníku řízení podle právní úpravy spotřebitelských smluv, podle toho, zda jde o „spotřebitele“ ve smyslu ustanovení § 52 odst. 3 obč. zák.

16) Tak např. Okresní soud Praha – západ v usnesení ze dne 21. 6. 2010, sp. zn. 21 EC 750/2010, v zásadě správně uvedl, že smlouva o úvěru, ač je absolutním (typovým) obchodem a tedy obchodní věcí, přesto může splňovat definiční znaky smlouvy spotřebitelské, které jsou dány povahou smluvních stran.

17) Obecné soudy se dále při posouzení, jaký vliv na platnost prorogační doložky má skutečnost, že byla sjednána v „obchodní věci“, která spadá do režimu spotřebitelských smluv (typově do režimu smluv o spotřebitelských úvěrech), opakovaně zabývaly transpozicí směrnice 93/13 v českém právním řádu.

18) Tak např. Okresní soud Praha – západ v usneseních ze dne 10. května 2010, sp. zn. 21 EC 387/2010, a ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 18 C 360/2010, uvedl, že směrnice 93/13 byla implementována do českého právního řádu novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 367/2000 Sb., s účinností od 1. l. 2001, kdy byl občanský zákoník doplněn o ustanovení § 52 a násl. o spotřebitelských smlouvách, a „jelikož ustanovení článku 3 směrnice 93/13 nebylo výslovně přejato, je přímo aplikovatelné“.

19) V usnesení ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 18 C 360/2010, Okresní soud Praha – západ rovněž uvedl, že ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. představuje transpozici článku 3 směrnice 93/13. V usnesení ze dne 21. 6. 2010, sp. zn. 21 EC 750/2010, vyšel Okresní soud Praha – západ z toho, že směrnice 93/13 byla implementována do českého právního řádu ustanoveními § 52 až § 65 obč. zák., která je třeba aplikovat i na vztahy obchodní povahy, jejichž stranou je spotřebitel, je-li to ve prospěch této smluvní strany (jak ostatně plyne z ustanovení § 262 odst. 4, věty první, části věty za středníkem, obch. zák.), což v případě, že má charakter smlouvy spotřebitelské, platí i o smlouvě o úvěru. (Týž závěr učinil Obvodní soud pro Prahu 5 v usnesení ze dne 9. 3. 2011, sp. zn. 20 C 304/2010.)

20) Při výkladu ustanovení § 55 a § 56 obč. zák. na daný případ shledal Okresní soud Praha – západ v usnesení ze dne 21. 6. 2010, sp. zn. 21 EC 750/2010, problematickou úpravu jen relativní neplatnosti ujednání těmito ustanoveními zakázaných. S přihlédnutím k rozsudkům Soudního dvora Evropské unie (dále též jen „Soudní dvůr“) ze dne 27. 6. 2000, Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, C-240/98 až C-244/98, Recueil, str. 1-4941 a ze dne 4. 6. 2009, Pannon, C-243-08, Sbírka rozhodnutí, str. 1-4713, a ve vztahu k posuzované otázce platnosti prorogační doložky pak dovodil, že předmětné smluvní ujednání je neplatné a proto k němu nelze přihlížet, neboť v rozporu s článkem 3 směrnice 93/13 nutí spotřebitele, aby uznal výlučnou místní příslušnost soudu, který je vzdálen od místa jeho bydliště.

21) V témže duchu formuloval své závěry i Obvodní soud pro Prahu 5 v usnesení ze dne 23. 2. 2011, sp. zn. 21 C 19/2011.

22) Krajský soud v Praze se v usnesení ze dne 21. 9. 2010, sp. zn. 21 Co 454/2010, vyjádřil k platnosti prorogačních doložek u spotřebitelských smluv tak, že ustanovení § 55 a § 56 obč. zák. (…)

jednak poskytují spotřebiteli ochranu spočívající v zákazu odchýlit se dispozitivním úkonem od zákona v neprospěch spotřebitele, dále stanoví výkladové pravidlo pro interpretaci smluvních ujednání, která musí být realizována vždy ve prospěch výkladu pro spotřebitele příznivějšího, v neposlední řadě definuje a provádí demonstrativní výčet smluvních ujednání, která jsou klamavá, nepřiměřená, a tudíž i nepřípustná, tedy těch, „která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran“. Dodal, že občanský zákoník umožňuje spotřebiteli dovolávat se neplatnosti takových ujednání, přičemž tuto neplatnost upravoval až do přijetí zákona č. 155/2010 Sb. jako neplatnost relativní, ač právní doktrína i soudní praxe ovlivněná rozhodovací činností Soudního dvora klamavá a nepřiměřená smluvní ujednání prohlašovala za neplatná absolutně.

23) S přihlédnutím k rozsudkům Soudního dvora ve věci Océano Grupo Editorial a Salvat Editores a ve věci Pannon pak dovodil, že zkoumané smluvní ujednání (prorogační doložka) je neplatné (a proto k němu nelze přihlížet), neboť v rozporu s článkem 3 směrnice 93/13 nutí spotřebitele (v daném případě žalovaného), aby uznal výlučnou místní příslušnost soudu, který je značně vzdálen od místa jeho bydliště, což jej již dopředu znevýhodňuje a znesnadňuje mu, aby se k soudu dostavil. Poznamenal též, že z obsahu smlouvy a Všeobecných smluvních podmínek nevyplývá, že by prorogační doložka byla sjednána individuálně, takže podmínky smlouvy nelze považovat za sjednané individuálně ve smyslu článku 3 odst. 1 směrnice 93/13. Tamtéž odvolací soud dodal, že „otázku značné nerovnováhy v právech a povinnostech stran“ je třeba i ve světle citovaného unijního předpisu posuzovat vždy individuálně podle konkrétních okolností případu, tudíž (kdyby žalovaný neměl místo bydliště vzdálené od doložkou sjednaného soudu ve vzdálenosti více než jednoho sta kilometrů, na rozdíl od žalobkyně, jejíž sídlo je shodné se sídlem soudu prvního stupně nebo kdyby například v místě sídla takového soudu pracoval) by bylo možné uvažovat o tom, že dotčené smluvní ujednání „značnou či významnou nerovnováhu“ do vztahu smluvních stran nepřináší.

a) K transpozici směrnice 93/13 v českém právním řádu.

24) Jakkoliv se podávaný výklad soustřeďuje k aktuálnímu znění výše citovaných předpisů, nelze pominout (a výše citovaná rozhodnutí dokládají), že řada soudy zkoumaných prorogačních doložek ve spotřebitelských smlouvách byla sjednána v době do 31. 7. 2010 (před novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 155/2010 Sb.), kdy ustanovení § 55 odst. 2 obč. zák. určovalo, že ujednání ve spotřebitelských smlouvách ve smyslu § 56 se považují za platná, pokud se spotřebitel nedovolá jejich neplatnosti (§ 40a). Ovlivňuje-li však takové ujednání přímo i další ujednání smlouvy, může se spotřebitel dovolat neplatnosti celé smlouvy. Ustanovení § 40a obč. zák. do stejné doby odkazovalo též na § 55 obč. zák.

25) S přihlédnutím k tomu, že soudy se – jak popsáno výše – zabývaly i tím, zda směrnice 93/13 byla řádně transponována do českého právního řádu, přičemž dospívaly i k závěru, že o řádnou transpozici nešlo (srov. bod 18/), je nezbytné se nejprve vyslovit k této otázce.

26/ V porovnání s článkem 3 odst. 1 směrnice 93/13 (v českém překladu, shora citovaném) nehovoří ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. o „smluvních podmínkách“, nýbrž o „ujednáních“ (v § 56 odst. 2 a 3 obč. zák. o „smluvních ujednáních“) ani o „rozporu s požadavkem přiměřenosti“, nýbrž o „rozporu s požadavkem dobré víry“.

27) Porovnáním dikce článku 3 směrnice 93/13 a ustanovení § 56 obč. zák. lze dále dospět k závěru, že právní úprava obsažená v občanském zákoníku jde nad rámec ochrany garantované spotřebiteli směrnicí 93/13, jelikož v intencích § 55 odst. 2 obč. zák. postihuje sankcí absolutní neplatnosti (do 31. 7. 2010 relativní neplatnosti) veškerá smluvní ujednání příkladmo vypočtená v § 56 odst. 3 obč. zák., bez zřetele k tomu, zda příslušné smluvní ujednání bylo sjednáno individuálně.

28) Jinak řečeno, zatímco článek 3 směrnice 93/13 (a na něj navazující příloha směrnice 93/13) se zabývá nepřiměřeností smluvního ujednání jen tehdy, nebylo-li individuálně sjednáno, ustanovení § 56 obč. zák., ve spojení s § 55 odst. 2 obč. zák., prohlašuje za absolutně neplatná všechna ujednání, jež dikce § 56 obč. zák. zakazuje (v odstavci 1) a příkladmo též vypočítává (v odstavci 3), bez zřetele k tomu, že šlo o ujednání sjednaná individuálně nebo dokonce (jakkoliv výjimečný takový případ bude) o ujednání, jehož zahrnutí do spotřebitelské smlouvy si na dodavateli vynutil spotřebitel.

29) Příloha směrnice 93/13 uvádí v odstavci 1 písm. q) jako podmínku, která může být pokládána za nepřiměřenou, také podmínku, jejímž cílem nebo následkem je „zbavení spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný opravný prostředek, zejména požadovat na spotřebiteli, aby předkládal spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů, nebo bránění uplatnění tohoto práva, nepřiměřené omezování důkazů, které má spotřebitel k dispozici, nebo ukládání důkazního břemene, které by podle použitelných právních předpisů mělo příslušet druhé smluvní straně, spotřebiteli“. Oproti tomu příkladmý výčet neplatných ujednání obsažený v § 56 odst. 3 obč. zák. obdobné pravidlo neobsahuje.

30) Podle článku 6 odst. 1 směrnice 93/13 členské státy stanoví, že nepřiměřené podmínky použité ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem nejsou podle jejich vnitrostátních právních předpisů pro spotřebitele závazné a že smlouva zůstává pro strany závaznou za stejných podmínek, může-li nadále existovat bez dotyčných nepřiměřených podmínek. Článek 7 odst. 1 směrnice 93/13 pak určuje, že členské státy zajistí, aby v zájmu spotřebitelů a konkurentů existovaly přiměřené a účinné prostředky zabraňující dalšímu používání nepřiměřených podmínek ve smlouvách, které uzavírají prodávající nebo poskytovatelé se spotřebiteli. Oproti tomu dikce § 55 odst. 2 obč. zák. vychází z koncepce absolutní neplatnosti (nikoliv „nezávaznosti“) příslušných (smluvních) ujednání. V době do 31. 7. 2010 pak pro tato ujednání platil pouze princip relativní neplatnosti vycházející ve shodě s dikcí § 40a obč. zák., v tehdejším znění, z toho, že příslušné ujednání se považuje za platné, dokud se spotřebitel neplatnosti nedovolá a budovaný na koncepci promlčitelnosti námitky relativní neplatnosti (ve lhůtě 3 let).

31) K výše popsaným nedostatkům transpozice směrnice 93/13 v českém právním řádu srov. v literatuře např. Pelikánová, I.: České právo, Evropa a rozhodčí doložky. XIX. Karlovarské právnické dny. Sborník. Příbram. Nakladatelství Leges, s. r. o., 2011 (dále jen „Pelikánová“), str. 244-268.

b) K přímému účinku směrnice 93/13 v českém právním řádu.

32) Směrnice je jako jeden z pramenů práva Evropské unie definována v článku 288 Smlouvy o fungování Evropské unie – dále jen „SFEU“ (dříve článek 249 Smlouvy o založení Evropských společenství a ještě předtím článek 189 Smlouvy o založení evropského společenství) jako „závazná pro každý stát, kterému je určena, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům“. Na rozdíl od přímo použitelného nařízení je možnost přímého účinku směrnice jako právního aktu Evropské unie podmíněna:

1) Nedostatečnou nebo chybějící implementací. (Je vyloučeno, aby soud jakkoli uvažoval o přímém účinku směrnice, jestliže předtím dospěl k závěru, že byla řádně implementována do vnitrostátního práva).

2) Uplynutím implementační lhůty.

3) Dostatečně přesným a bezpodmínečným ustanovením směrnice.

Všechny tyto podmínky musí být splněny současně.

33) K přímému účinku směrnic v judikatuře Soudního dvora srov. především rozsudek ze dne 4. 12.

1974, Van Duyn, 41/74, Recueil, str. 1337 a rozsudek ze dne 5. 4. 1979, Ratti, 148/78, Recueil, str. 1629 a v literatuře např. dílo: Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.: Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie. Vydání 1. Praha: C. H. Beck, 2011 (dále jen „Bobek – Bříza – Komárek"), str. 61-102.

34) Bez zřetele k tomu, že budou splněny všechny podmínky pro přímý účinek směrnice (jak popsány pod bodem 32/), je však přímý účinek směrnice vyloučen, jde-li o tzv. horizontální přímý účinek směrnice, tedy o situaci, kdy by měl být přímý účinek směrnice uplatněn ve sporu mezi jednotlivci (srov. v judikatuře Soudního dvora rozsudek ze dne 26. 2. 1986, Marshall, 152/84, Recueil, str. 723 a rozsudek ze dne 14. 7. 1994, Faccini Dori, C-91/92, Recueil, str. 1-3325.

35) Aniž by Nejvyšší soud na tomto místě formuloval závazný názor k otázce nedostatečné či chybějící implementaci směrnice 93/13 v českém právním řádu (za stavu, kdy o splnění dalších dvou podmínek přímého účinku této směrnice daných uplynutím implementační lhůty a dostatečně přesným a bezpodmínečným ustanovením této směrnice pochyb nemá), na základě výše podaného výkladu uzavírá, že při úvaze o platnosti sjednané prorogační doložky je přímý účinek směrnice 93/13 vyloučen, jelikož jde o spor vedený na horizontální úrovni (o spor mezi jednotlivci, konkrétně /v intencích § 52 odst. 2 a 3 obč. zák./ mezi dodavatelem na straně jedné a spotřebitelem na straně druhé). Ještě jinak řečeno, v soukromoprávním sporu ze spotřebitelské smlouvy mezi dodavatelem a spotřebitelem, ve kterém posuzuje platnost sjednané prorogační doložky, nesmí soud aplikovat směrnici 93/13 přímo; kdyby tak učinil, šlo by o horizontální přímý účinek směrnice 93/13, zakázaný judikaturou Soudního dvora.

c) K nepřímému účinku směrnice 93/13 v českém právním řádu.

36) Nepřímým účinkem směrnice se obecně rozumí povinnost vykládat vnitrostátní právo souladně s jejím zněním a účelem (požadavek eurokonformního výkladu); srov. v literatuře Bobek – Bříza – Komárek, str. 147-188. V judikatuře Soudního dvora se na dané téma uvádí např. v rozsudku ze dne 5. 10. 2004, Pfeiffer a další, C-397/01 až C-403/01, Sbírka rozhodnutí, str. 1-8835, že: „Ačkoliv zásada výkladu vnitrostátního práva v souladu s právem Společenství (…) se v první řadě týká vnitrostátních ustanovení přijatých k provedení příslušné směrnice, neomezuje se (…) na pouhý výklad znění těchto ustanovení, nýbrž vyžaduje, aby vnitrostátní soud vzal v úvahu celé vnitrostátní právo za účelem posouzení, nakolik může být uplatněno způsobem, který nevede k výsledku, jenž je v rozporu s výsledkem směrnicí zamýšleným".

37) Povinnost souladného výkladu nachází své meze ve výkladových metodách. Vnitrostátní orgány nejsou nuceny jít nad rámec výkladových metod, které jsou v jejich právu uznávány. Srov. v literatuře opět Bobek – Bříza – Komárek, str. 188 a v judikatuře Soudního dvora rozsudek ze dne 4. 7. 2006, Konstantinos Adeneler, C-212/04, Sbírka rozhodnutí, str. 1-6057, kde se pod bodem 111 uvádí, že: „zásada konformního výkladu (…) vyžaduje, aby vnitrostátní soudy učinily vše, co spadá do jejich pravomoci, tím že vezmou v úvahu veškeré vnitrostátní právo a použijí metody výkladu jím uznané, tak aby zajistily plnou účinnost dotčené směrnice a došly k výsledku, který by byl v souladu s cílem sledovaným touto směrnicí".

38) Další mezí nepřímého účinku směrnice je respekt k obecným právním zásadám, které souladný (eurokonformní) výklad nemůže porušovat. Vnitrostátní orgán aplikace práva není rovněž povinován k souladnému (eurokonformnímu) výkladu, který by byl *contra legem*. Srov. opět v literatuře Bobek – Bříza – Komárek, str. 188 a v judikatuře věc Adeneler, bod 110 („Povinnost vnitrostátního soudu přihlížet k obsahu směrnice, pokud vykládá a používá relevantní pravidla vnitrostátního práva, je /… / omezena obecnými právními zásadami, zejména zásadou právní jistoty a zásadou zákazu zpětné účinnosti, a nemůže sloužit jako základ pro výklad vnitrostátního práva *contra legem*).

39) Ve výše ustaveném rámci Nejvyšší soud především pokládá za nezbytné vytýčit cíle možného

eurokonformního výkladu směrnice 93/13 (pro případ konečného závěru o nenáležité transpozici některých článků směrnice v českém právním řádu) poukazem na judikaturu Soudního dvora k výkladu směrnice 93/13. Jde o následující závěry.

40) „Systém ochrany zavedený směrnicí 93/13 vychází z myšlenky, že se spotřebitel nachází v nerovném postavení vůči prodávajícímu nebo poskytovateli z hlediska jak vyjednávací síly, tak úrovně informovanosti, což ho vede k tomu, že přistoupí k podmínkám předem vyhotoveným prodávajícím nebo poskytovatelem, aniž může ovlivnit jejich obsah“ (rozsudek ve věci Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, bod 25, a rozsudek ze dne 26. 10. 2006, Mostaza Claro, C-168/05, Sbírka rozhodnutí, str. I-10421, bod 25).

41) Článek 6 odst. 1 směrnice 93/13 musí být vykládán v tom smyslu, že spotřebitel není zneužívající smluvní klauzulí vázán a že v tomto ohledu není nezbytné, aby tuto klauzuli nejprve úspěšně napadl (Pannon, bod 1. výroku).

42) Vnitrostátní soud má povinnost posoudit z úřední povinnosti zneužívající charakter smluvní klauzule, pokud má k dispozici informace o právním a skutkovém stavu, které jsou pro tyto účely nezbytné. Považuje-li takovouto smluvní klauzuli za zneužívající, zdrží se jejího použití, vyjma případu, kdy s tím spotřebitel nesouhlasí. Tuto povinnost má vnitrostátní soud i při ověřování své vlastní místní příslušnosti (Pannon, bod 2. výroku).

43) Je na vnitrostátním soudu, aby určil, zda takové smluvní ustanovení, jaké je předmětem sporu v původním řízení, splňuje kritéria, která jsou požadována k tomu, aby bylo ustanovení považováno za zneužívající ve smyslu článku 3 odst. 1 směrnice. Vnitrostátní soud přitom musí zohlednit skutečnost, že ustanovení obsažené ve smlouvě uzavřené mezi spotřebitelem a poskytovatelem nebo prodávajícím, které bylo do smlouvy vloženo, aniž bylo předmětem individuálního vyjednávání, a které zakládá výlučnou příslušnost soudu, v jehož obvodu se nachází sídlo poskytovatele nebo prodávajícího, může být považováno za zneužívající (Pannon, bod 3. výroku).

44) Článek 267 SFEU je třeba vykládat v tom smyslu, že výklad pojmu „zneužívající klauzule“, uvedeného v článku 3 odst. 1 směrnice 93/13 a v příloze této směrnice, jakož i stanovení kritérií, která vnitrostátní soud musí použít při přezkumu smluvní klauzule s ohledem na ustanovení této směrnice, spadají do pravomoci Soudního dvora Evropské unie, přičemž je věcí vnitrostátního soudu, aby s přihlédnutím k uvedeným kritériím rozhodl o konkrétní kvalifikaci předmětné smluvní klauzule v závislosti na okolnostech daného případu (rozsudek Soudního dvora /velkého senátu/ ze dne 9. 11. 2010, VB Pénzügyi Lizing Zrt., C-137/08, Sbírka rozhodnutí, str. I-10847, bod 44).

45) Vnitrostátní soud musí přijmout z úřední povinnosti vyšetřovací opatření za účelem zjištění, zda klauzule o výlučné místní příslušnosti soudu uvedená ve smlouvě, která je předmětem sporu, jenž mu byl předložen, a která byla uzavřena mezi prodávajícím nebo poskytovatelem na jedné straně a spotřebitelem na straně druhé, spadá do působnosti směrnice 93/13, a pokud ano, posoudit z úřední povinnosti možný zneužívající charakter takové klauzule (VB Pénzügyi Lizing Zrt., bod 56).

46) Klauzule obsažená ve smlouvě uzavřené mezi spotřebitelem a poskytovatelem nebo prodávajícím, která byla do smlouvy vložena, aniž byla individuálně sjednána, a která zakládá výlučnou místní příslušnost soudu, který se nachází v blízkosti sídla poskytovatele nebo prodávajícího, jak z hlediska územního, tak i dopravních možností, musí být považována za zneužívající ve smyslu článku 3 směrnice 93/13, protože v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele (VB Pénzügyi Lizing Zrt., bod 53 a předtím Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, bod 22).

47) Článek 6 odst. 1 a článek 7 odst. 1 směrnice 93/13 musí být vykládány v tom smyslu, že vnitrostátní soud, který i bez návrhu zjistil, že smluvní klauzule má zneužívající charakter, není k tomu, aby vyvodil z tohoto zjištění důsledky, povinen čekat na to, až spotřebitel, který je informován o svých právech, navrhne zrušení uvedené klauzule. Zásada kontradiktornosti však obecně ukládá vnitrostátnímu soudu, který i bez návrhu zjistil, že smluvní klauzule má zneužívající charakter, aby o tom informoval účastníky řízení a umožnil jim, aby se k tomu kontradiktorně vyjádřili způsobem, který stanoví vnitrostátní procesní pravidla. K tomu, aby vnitrostátní soud mohl posoudit případný zneužívající charakter smluvní klauzule, na níž je založen návrh, který mu byl předložen, musí zohlednit všechny další klauzule smlouvy (rozsudek Soudního dvora /prvního senátu/ ze dne 21. 2. 2013, Banif Plus Bank Zrt., C-472/11, Sbírka rozhodnutí 2013, body 1. a 2 výroku).

48) Článek 3 odst. 1 směrnice 93/13 musí být vykládán v tom smyslu, že:

– pojem „významná nerovnováha“ v neprospěch spotřebitele je třeba posuzovat na základě analýzy vnitrostátních právních předpisů, které by se použily v případě neexistence dohody stran, aby bylo možné posoudit, zda a případně do jaké míry je právní postavení spotřebitele smlouvou zhoršeno ve srovnání s právním postavením, jaké by měl podle platné vnitrostátní právní úpravy. Stejně tak by za tímto účelem mělo být přezkoumáno právní postavení, v jakém se daný spotřebitel nachází s ohledem na prostředky, které má podle vnitrostátních právních předpisů k dispozici pro zabránění dalšímu používání zneužívajících klauzulí;

– za účelem zodpovězení otázky, zda je způsobena nerovnováha „v rozporu s požadavkem dobré víry“, je třeba ověřit, zda prodávající nebo poskytovatel, který jedná se spotřebitelem poctivě a přiměřeně, mohl rozumně očekávat, že by spotřebitel s předmětnou klauzulí souhlasil v rámci individuálního vyjednávání o obsahu smlouvy.

Článek 3 odst. 3 směrnice 93/13 musí být vykládán v tom smyslu, že příloha, na kterou toto ustanovení odkazuje, obsahuje pouze informativní a příkladmý výčet ustanovení, která mohou být prohlášena za zneužívající (rozsudek Soudního dvora /prvního senátu/ ze dne 14. 3. 2013, Mohamed Aziz, 415/11, Sbírka rozhodnutí 2013, bod 2. výroku).

d) K nedostatkům transpozice směrnice 93/13 v českém právním řádu a k možnostem jejich překlenutí prostřednictvím nepřímého účinku směrnice.

49) Srovnání českého překladu směrnice 93/13 s jinými jazykovými verzemi vyvolává pochybnosti o věrnosti českého překladu (srov. bod 26/ výše a v literatuře Pelikánová, str. 247).

50) Tam, kde článek 2 písm. a) směrnice 93/13 v české verzi hovoří o „nepřiměřených podmínkách“, používá slovenská verze spojení „nekalé podmienky“, anglická verze spojení „unfair terms“, německá verze spojení „mißbräuchliche Klauseln“ a francouzská verze spojení „clauses abusives“. V článku 3 odst. 1 směrnice 93/13 v české verzi se hovoří o „smluvní podmínce“ (obdobně slovenská verze používá spojení „zmluvná podmienka“), kdežto anglická verze používá spojení „contractual term“ (v německé verzi jde o „eine Vertragsklausel“ a ve francouzské verzi o „une clause d’un contrat“). Uvedená skutečnost však nebrání úsudku o řádné transpozici směrnice 93/13 v občanském zákoníku, který již (přiléhavěji oproti české verzi směrnice) nepoužívá v § 56 výraz „podmínka“, nýbrž ujednání (respektive „smluvní ujednání“); okolnost, že se občanský zákoník tamtéž vyhýbá přívlastku „nepřiměřený“ (ale i jinému přívlastku), se samostatně (jako nedostatek transpozice vynucující úvahy o nepřímém účinku směrnice) rovněž neprojevuje (podstatné je, jaké důsledky s sebou použití takového /smluvního/ ujednání nese). Obdobně to platí o „rozporu s požadavkem přiměřenosti“ (článek 3 odst. 1 směrnice 93/13 v české verzi). Slovenská verze na stejném místě užívá spojení „napriek požiadavke dôvery“, anglická verze pak spojení „contrary to the requirement of good faith“, německá verze spojení „wenn sie entgegen dem Gebot von Treu und Glauben“ a francouzská verze

spojení „en dépit de l'exigence de bonne foi". Odtud je zjevné, že je-li v rámci transpozice směrnice 93/13 v textu § 56 odst. 1 obč. zák. užito spojení v „rozporu s požadavkem dobré víry", jde o obrat, který sice neodpovídá českému překladu směrnice 93/13, ale vystihuje lépe podstatu příslušného článku směrnice 93/13, tak jak plyne z jiných jazykových verzí této směrnice.

51) V tom, že právní úprava obsažená v občanském zákoníku jde nad rámec ochrany garantované spotřebiteli směrnicí 93/13, jelikož v intencích § 55 odst. 2 obč. zák. postihuje (s výjimkou založenou od 1. 4. 2012 u rozhodčích doložek ustanovením § 3 odst. 2 a 3 zákona o rozhodčím řízení) sankcí absolutní neplatnosti veškerá smluvní ujednání, jež zakazuje dikce § 56 odst. 1 a 3 obč. zák. (srov. oproti tomu v bodě 40/ citované závěry o systému ochrany vybudovanému směrnicí 93/13, věc Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, bod 25, a věc Mostaza Claro, bod 25), bez zřetele k tomu, zda příslušné smluvní ujednání bylo sjednáno individuálně, podklad pro závěr, že nejde o řádnou transpozici, též bez dalšího nespočívá. Jak se (totiž) podává z článku 8 směrnice 93/13, členské státy mohou přijmout nebo ponechat v platnosti přísnější ustanovení slučitelná se Smlouvou v oblasti působnosti této směrnice, aby zajistily nejvyšší stupeň ochrany spotřebitele. Tím, že zakazuje (pod sankcí absolutní neplatnosti), aby spotřebitelské smlouvy obsahovaly ujednání, která odporují ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. (obecně), respektive (příkladmým výčtem) ustanovení § 56 odst. 3 obč. zák., totiž český právní řád nepochybně poskytuje spotřebiteli v současné době vyšší míru ochrany, než jaká se podává ze směrnice 93/13.

52) Lze tedy shrnout, že podle ustanovení § 55 odst. 2 obč. zák. se pokládá za neplatné (s výjimkou uvedenou v § 56 odst. 2 obč. zák. a s výjimkou obsaženou v § 3 odst. 2 a 3 zákona o rozhodčím řízení) každé smluvní ujednání spotřebitelské smlouvy, které v rozporu s požadavkem dobré víry znamená k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran (§ 56 odst. 1 obč. zák.), zejména pak ujednání vypočtené příkladmo v ustanovení § 56 odst. 3 obč. zák., a to bez zřetele k tomu, zda jde o ujednání sjednané individuálně.

53) Jak je ovšem patrno z výkladu podaného shora (srov. bod 29/), směrnice 93/13 nebyla implementována do českého právního řádu v tom směru, že ve výčtu příkladmých jednání v § 56 odst. 3 obč. zák. (jenž zjevně má být transpozicí bodu 1. přílohy směrnice 93/13) chybí „ujednání" (respektive „podmínka") popsané v odstavci 1 písm. q) přílohy směrnice 93/13. Toto zjištění nabývá na významu při posouzení „závaznosti" prorogačních doložek sjednaných ve spotřebitelských smlouvách, jelikož Soudní dvůr ve své judikatuře vyložil právě „ujednání" popsané v odstavci 1 písm. q) směrnice 93/13 v tom ohledu, že se vztahuje i na prorogační doložky, jež nebyly sjednány individuálně (srov. výše body 42/ a 43/ a tam citovanou věc Pannon, body 2. a 3. výroku a zejména bod 46/ a tam citované věci VB Pénzügyi Lizing Zrt., bod 53 a Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, bod 22), tedy, že v takovém případě jde o zneužívající klauzuli.

54) K problému popsanému v bodu 53) Nejvyšší soud uvádí, že s přihlédnutím k teleologickému výkladu ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. lze dovodit, že z množiny všech ujednání (tedy i těch, jež byla sjednána individuálně), která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, lze nepochybně jako ta, která k újmě spotřebitele znamenají značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, typově pojmenovat právě ujednání, která nebyla sjednána individuálně (která byla sepsána předem a na jejichž podobu proto nemohl mít spotřebitel žádný vliv). Má-li takové ujednání podobu prorogační doložky, která zakládá místní příslušnost soudu, který se nachází v blízkosti sídla dodavatele (§ 52 odst. 2 obč. zák.), jak z hlediska územního, tak i dopravních možností, musí být považováno za odporující ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., jestliže v rozporu s požadavkem dobré víry způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele. Jinak řečeno, eurokonformního výkladu (výkladu odpovídajícího závěrům ve věcech VB Pénzügyi Lizing Zrt., bod 53 a Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, bod 22) směrnice 93/13 lze pro účely posouzení prorogačních doložek sjednaných ve spotřebitelských smlouvách docílit (a účel

sledovaný směrnicí 93/13 v souladu se zněním směrnice naplnit cestou jejího nepřímého účinku) shora podaným výkladem ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., z nějž lze bez větších potíží odvodit zneužívající charakter prorogační doložky, která nebyla sjednána individuálně, znevýhodňuje-li spotřebitele při určení místně příslušného soudu ku prospěchu druhé smluvní strany, bez zřetele k tomu, že výčet příkladmých ujednání obsažených v § 56 odst. 3 obč. zák. nepřevzal ujednání obsažené v odstavci 1 písm. q) přílohy směrnice 93/13.

55) Lze tedy shrnout, že prorogační doložka ve spotřebitelské smlouvě, která nebyla sjednána individuálně a která zakládá místní příslušnost soudu, jenž se nachází daleko od bydliště spotřebitele (§ 52 odst. 2 obč. zák.), jak z hlediska územního, tak i dopravních možností, odporuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., jestliže v rozporu s požadavkem dobré víry způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.

56) Zbývá určit, jak má soud postupovat, zjistí-li při posuzování podmínek řízení (po podání žaloby dodavatelem), že prorogační doložka, o kterou dodavatel (žalobce) opírá místní příslušnost soudu, tak jak byla sjednána ve spotřebitelské smlouvě, odporuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. Zda je namístě rovnou přijmout rozhodnutí dle § 105 o. s. ř. (o nedostatku místní příslušnosti osloveného soudu a postoupení věci příslušnému soudu) nebo zda má soud postupovat jinak a jak. V judikatuře Soudního dvora je opakovaně zdůrazněno, že vnitrostátní soud má povinnost posoudit zneužívající charakter smluvní klauzule z úřední povinnosti, pokud má k dispozici informace o právním a skutkovém stavu, které jsou pro tyto účely nezbytné (srov. bod 42/ a tam citovanou věc Pannon, bod 2. výroku). Ve vztahu k prorogačním doložkám je požadavek, aby soud z úřední povinnosti přijal vyšetřovací opatření za účelem zjištění, zda klauzule o výlučné místní příslušnosti soudu uvedená ve smlouvě, která je předmětem sporu, jenž mu byl předložen, a která byla uzavřena mezi prodávajícím nebo poskytovatelem na jedné straně a spotřebitelem na straně druhé, spadá do působnosti směrnice 93/13, a pokud ano, posoudit z úřední povinnosti možný zneužívající charakter takové klauzule, výslovně formulován ve věci VB Pénzügyi Lizing Zrt., bod 56 (srov. bod 45/). Na druhé straně judikatura Soudního dvora také uzavírá, že považuje-li (soud) takovouto smluvní klauzuli za zneužívající, zdrží se jejího použití, vyjma případu, kdy s tím spotřebitel nesouhlasí, přičemž tuto povinnost má vnitrostátní soud i při ověřování své vlastní místní příslušnosti (srov. opět bod 42/ a tam citovanou věc Pannon, bod 2. výroku). Obdobně se pak ve věci Banif Plus Bank, body 1. a 2. výroku, jak je citována pod bodem 47), uzavírá, že „vnitrostátní soud, který i bez návrhu zjistil, že smluvní klauzule má zneužívající charakter, není k tomu, aby vyvodil z tohoto zjištění důsledky, povinen čekat na to, až spotřebitel, který je informován o svých právech, navrhne zrušení uvedené klauzule“, nicméně „zásada kontradiktornosti (…) obecně ukládá vnitrostátnímu soudu, který i bez návrhu zjistil, že smluvní klauzule má zneužívající charakter, aby o tom informoval účastníky řízení a umožnil jim, aby se k tomu kontradiktorně vyjádřili způsobem, který stanoví vnitrostátní procesní pravidla“. Jinak řečeno, judikatura Soudního dvora konzistentně vychází z toho, že i v případech, ve kterých lze zkoumané ujednání spotřebitelské smlouvy podřadit příkladmému výčtu zneužívajících klauzulí obsaženému v příloze směrnice 93/13 (konkrétně pak u prorogačních doložek odstavci 1 písm. q/ přílohy směrnice 93/13), by neměl soud přijmout závěr, že daná klauzule není pro spotřebitele závazná, dříve, než účastníkům poskytne možnost se k této otázce vyjádřit. Souhlas spotřebitele s ujednáním zakládajícím výlučnou místní příslušnost soudu, které bylo soudem detekováno jako odporující odstavci 1 písm. q) přílohy směrnice 93/13, přitom může být tím důvodem, pro který soud závěr o nezávaznosti zneužívající klauzule neučiní (srov. opět Pannon, bod 2 výroku).

57) Jakkoliv je následování judikatury Soudního dvora rozebrané v odstavci 56) v českém právním řádu ztíženo koncepcí, jež ujednání zakázaná podle § 56 odst. 1 a 3 obč. zák. sankcionuje absolutní neplatností (§ 55 odst. 2 obč. zák.), je Nejvyšší soud přesvědčen, že i v tomto případě lze docílit nepřímého účinku směrnice 93/13 eurokonformním výkladem příslušných ustanovení občanského

soudního řádu a občanského zákoníku. Požadavek, aby strany sporu byly před přijetím rozhodnutí o nedostatku místní příslušnosti soudu v důsledku závěru o neplatném sjednání prorogační doložky ve spotřebitelské smlouvě upozorněny na možné posouzení prorogační doložky jako odporující § 56 odst. 1 obč. zák., lze v občanském soudním řízení naplnit prostřednictvím poučení, jež soud účastníkům sporu poskytne podle § 5 o. s. ř., přičemž důvodem pro takový postup v českém právním řádu nepochybně bude skutečnost, že konečný závěr o zneužívající povaze příslušného ujednání ve smyslu § 56 odst. 1 obč. zák. lze učinit až při zohlednění všech skutečností, jež mohly vést ke sjednání prorogační doložky a jež se nemusí podávat přímo z textu spotřebitelské smlouvy (např. skutečnost, že spotřebitel v obvodu zvoleného soudu sice nemá bydliště, ale je zde zaměstnán). Teprve tehdy, nevyjdou-li ani poté, co účastníci dostanou možnost se k této otázce vyjádřit (např. proto, že spotřebitel na výzvu soudu nereagoval), najevo jiné skutečnosti, jež by dokládaly, že příslušné ujednání (ač se tak podle spotřebitelské smlouvy jeví), neznamená (v rozporu s požadavkem dobré víry) výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech stran k újmě spotřebitele, bude namístě postup dle § 105 o. s. ř. (teprve poté, bude postaveno najisto, že jde o absolutně neplatné ujednání dle § 55 odst. 2 obč. zák.).

58) Postup rozebraný pod bodem 57) lze tedy shrnout tak, že soud, který při zkoumání podmínek řízení dospěje k závěru, že prorogační doložka sjednaná ve spotřebitelské smlouvě, která má založit jeho místní příslušnost, odporuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák., o tom vyrozumí účastníky řízení a vyzve je, aby se v určené lhůtě k této otázce vyjádřili. Závěr, že ujednání o prorogační doložce je absolutně neplatné (§ 55 odst. 2 obč. zák.) a že je namístě postupovat dle § 105 o. s. ř., přijme soud až poté, co ani ve lhůtě určené účastníkům řízení k vyjádření nevyjdou najevo (např. proto, že účastníci se k výzvě soudu nevyjádřili nebo proto, že spotřebitel v určené lhůtě popřel, že by prorogační doložka byla sjednána k jeho újmě) jiné skutečnosti, jež by dokládaly, že příslušné ujednání (ač se tak podle spotřebitelské smlouvy jeví), neznamená (v rozporu s požadavkem dobré víry) výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech stran k újmě spotřebitele.